

Research Paper

The effect of communication skills training on family adaptability/ cohesion and coping strategies in parents of female students with learning disabilities

Niloofar Mikaeili^{1*}, Ali Salmani² & Aysan Sharei³

1. Professor, Department of Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.
2. PhD Student of Psychology, Department of Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.
3. PhD student of Counseling, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Kharazmi, Tehran, Iran.

Citation: Mikaeili, N., Salmani, A. & Sharei, A. (2023). [The effect of communication skills training on family adaptability/ cohesion and coping strategies in parents of female students with learning disabilities (Persian)]. *Journal of Learning Disabilities*, 13(1):42-56. <https://doi.org/10.22098/jld.2023.13976.2126>

10.22098/jld.2023.13976.2126

Article Info:

Received: 2023/11/05

Accepted: 2023/12/19

Available Online: 2023/12/21

Key words:

Communication skills, family adaptability / cohesion, coping strategies, parents and learning disabilities

ABSTRACT

Objective: The present study examined the effect of communication skills training on family adaptability/cohesion and coping strategies in parents of female students with learning disabilities.

Methods: The current research method was a pre-test-post-test experiment with a control group. The statistical population of this research included all parents of female students of the first period of high school with learning disabilities in the academic year of 2022-2023 in Ardabil city. For this purpose, the 30 parents of students with learning disabilities, according to the criteria of entering the research, were selected by the purposeful sampling method and randomly replaced in two experimental and control groups (15 people in each group). After conducting the pre-test using the Olson, Roussel, and Sprinkle family adaptability/cohesion assessment scale and the Billings and Moss coping strategies questionnaire, the experimental group received eight sessions (two sessions per week) of 75 minutes of the communication skills training program. At the same time, the control group did not receive any intervention program. The data were analyzed using SPSS.26 software and multivariate covariance analysis method.

Results: The results showed that communication skills training caused a significant difference between family adaptability/cohesion and coping strategies in parents of female students with learning disabilities. In other words, the effect of communication skills training in the experimental group has increased family adaptability/cohesion and coping strategies in parents of students with learning disabilities ($P \leq 0.05$).

Conclusion: Communication skills training positively affects family cohesion/organization and coping strategies in parents of female students with learning disabilities. Therefore, it can be said that this application can be used to help parents and female students with learning disabilities.

Extended Abstract

1. Introduction

learning disability means a problem in one or more areas of learning, even with average intelligence (Okoli et al., 2022). People with learning disabilities sometimes, in addition to learning problems, may have problems in

various psychological and mental health areas. Hence, children and adolescents who have this disorder are more vulnerable to mental problems (Filippello, Buzzai, Messina, Mafodda, & Sorrenti, 2020). Moreover, they suffer from more emotional and behavioral problems (Operto, Pastorino, Stellato, et al., 2020).

*Corresponding Author:

Niloofar Mikaeili

Address: Professor, Department of Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

Tel: +98 (45) 31505657

E-mail: nmikaeili@uma.ac.ir

This issue turns parents' wishes and hopes into despair and disrupts the psychological functions of the family, and this causes a disturbance in the quality of life-related to the psychological well-being of children. This situation will potentially hurt parents' quality of life and well-being (Matteucci, Scalone, Tomasetto, et al., 2019).

The presence of a child with a learning disability is a source of tension and stress for the family and has significant destructive effects on family harmony/cohesion. In addition to the problems that learning disorders cause for children with this disability, these disabilities cause psychological and emotional problems for parents, especially the mothers of these children (Auriemma, Ding, Zhang, et al., 2022). One of the psychological traumas that parents of these children (especially mothers with children with learning disabilities) may face is the loss of family cohesion/harmony. *Family cohesion* is defined as the cohesion of family members and appropriate, healthy, and positive interactions between family members (Guassi Moreira and Telzer, 2015), with more significant physical, emotional, and academic well-being among children and adolescents and lower levels of aggression and depression in They are accompanied (Reeb, Chan, Conger, et al., 2015).

One of the characteristics that help mothers control stress is coping strategies; coping strategies are the continuous effort to adapt to stressful or unbalanced situations in which appropriate styles can reduce stress and tension and increase the ability to manage pressures and behaviors. (Bozkurt, Uysal & Duzkaya, 2019).

One of the interventions that can be effective in this field is communication skills training. According to the classification of the World Health Organization, interpersonal and communication skills include verbal and non-verbal skills, active listening, negotiation skills, the ability to start and end an efficient communication, the ability to express oneself or assertiveness, interpersonal conflict resolution skills, and so on. are related (Zare, Abdolhazadeh & Baradaran, 2018). Communication skills are skills by which people can participate in interpersonal interactions and the communication process. The communication skills training program is a multi-category intervention in the direction of increasing mental health and specific preventions, which helps to improve the mental health of children and adolescents in various dimensions of communication and is considered one of the most essential preventive programs at the elementary level (Khodayarifard et al., 2015). A child's learning disability can even affect the family's performance. Studies show that parents who have a more effective relationship with each other at home and whose interactions are based on commitment, a sense of responsibility, trust, and intimacy, their children have better academic

performance in school.

Appropriate and efficient communication skills can significantly help parents protect themselves and their children in dealing with social harm and achieving their goals, considering the limited background of research on the effect of communication skill training on dependent variables in parents. Teenage female students with learning disabilities, especially the simultaneous examination of these variables, which have not been given much attention, indicates the necessity of research in this field. Usually, due to paying too much attention to social evaluation, girls may become more anxious and avoid being in public, have a lower sense of cohesion and self-efficacy, and may not be able to use appropriate coping strategies in difficult situations in society, so Considering communication skills training to strengthen the communication abilities of girls and their parents can be another necessity of this research. In this direction, the present study was conducted to investigate the question of whether communication skills training affects family cohesion/compatibility and coping strategies in parents of female students with learning disabilities?

2. Materials and Methods

This research was applied in terms of purpose and experimental method with a pre-test-post-test design with a control group. The statistical population of the present study included all parents of secondary school girl students with learning disabilities in the academic year of 2022-2023 in Ardabil city. Among the above population, 30 people were selected by purposive sampling and randomly replaced into two groups: 15 in the experimental group and 15 in the control group. To determine the size of the research sample, the rule reported by Gal, Borg, and Gal (2014) was used, according to which, for experimental and quasi-experimental research, 15 people are suggested for each experimental and control group. Entry criteria will include satisfaction and written commitment to participate in group meetings and treatment plan and absence of mental illness of the participants. Also, the exclusion criteria included not attending even one treatment session in the experimental group, non-participation, and cooperation, and not doing homework during the treatment sessions. Billings and Moss's (1981) Coping Strategies Scale and Olson, Rousset, and Sprinkle's (1983) Family Cohesion and Compatibility Assessment Scale were used to collect information. The data obtained from this project was analyzed using statistical methods and with the help of SPSS26 software.

3. Results

To compare two groups in each of these variables as a dependent variable, the effects test between the subjects was used in the text of the multivariate analysis of the

covariance test. The results of multivariate covariance analysis showed that there is a statistically significant difference between the average post-test scores of the two experimental and control groups after controlling for the pre-test effects in the variables of family

cohesion/compatibility ($P \leq 0.05$; $F = 4.23$) and coping strategies ($P \leq 0.001$; $F = 15.84$). Therefore, teaching communication skills positively affects family cohesion/compatibility and coping strategies for parents of female students with learning disabilities.

Table 1. Covariance analysis test to investigate the effectiveness of communication skills training on family cohesion/compatibility and coping strategies in parents of female students with learning disabilities

Source	Variables	SS	Df	MS	F	Sig	Eta
Pretest	family adaptability / cohesion	146.93	1	146.93	2.46	0.299	0.101
	coping strategies	60.05	1	60.05	1.19	0.366	0.071
Group	family adaptability / cohesion	1326.14	1	1326.14	4.23	0.050	0.509
	coping strategies	1041.45	1	1041.45	15.84	0.001	0.524

4. Discussion and Conclusion

The present study was conducted with the aim of investigating the effectiveness of communication skills training on family cohesion/compatibility and coping strategies in parents of female students with learning disabilities. The research results showed a significant difference between the averages of family cohesion/compatibility in the parents of the experimental and control groups. In other words, the effect of communication skills training in the experimental group has increased family cohesion/compatibility in the parents of female students with learning disabilities. These results are in line with the findings of Auriemma, Ding, Zhang, Rabinowitz, Shen, et al. (2022), Härkönen, Bernardi & Boertien (2017), Matteucci, Scalone, Tomasetto et al (2019). Auriemma, Ding, Zhang, et al. (2022) have stated in their research that the existence of a child with a learning disability is a source of tension and stress for the family and has significant destructive effects on family harmony/cohesion.

Another research finding showed a significant difference between the means of coping strategies in the parents of the experimental and control groups. In other words, the effect of teaching communication skills in the experimental group has been able to increase coping strategies in parents of female students with learning disabilities. These results are in line with the findings of Porebrahim and Dunyamali (2021), Alzoubi, Al-Smadi & Gougazeh (2019), Ebrahimi Tazekand, Vakili and Dokaneifard (2017), Kim, Kim and Lee (2017), Katkić, Morović & Kovačić, (2017). is. In research by Porebrahim and Dunyamali (2021), they showed that mothers whose children have particular learning disabilities are more likely to have difficulty in using emotion regulation strategies and cannot use adaptive emotion regulation strategies to moderate and manage their negative

emotional states in different life situations.

Based on the results of the present study, it can be concluded that increasing communication skills can improve the ability to care through a positive effect on the strategy of seeking social support by increasing efforts to obtain emotional support from others, especially family cohesion and harmony, increasing the use of the responsibility strategy, By accepting one's role in creating and solving problems, increasing the use of planned problem-solving techniques, severe and analytical efforts to solve problems, and increasing the use of positive re-evaluation strategies with a focus on personal growth and finding a positive meaning in stressful situations for parents and children with disabilities to learn.

5. Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

All ethical principles are considered in this article. The participants were informed about the purpose of the research and its implementation stages. They were also assured about the confidentiality of their information. They were free to leave the study whenever they wished, and the research results would be available to them if desired.

Funding

This research has been done with the financial support of the University of Mohaghegh Ardabili.

Authors' contributions

All authors have participated in the design, implementation, and writing of all sections of the present study.

Conflicts of interest

The authors declared no conflict of interest.

مقاله پژوهشی

تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر انسجام/سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری

نیلوفر میکائیلی^{۱*}، علی سلمانی^۲ و آسان شاری^۳

۱. استاد گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
۲. دانشجوی دکتری تخصصی روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
۳. دانشجوی دکتری تخصصی مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر انسجام/سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری انجام گرفت.

روش‌ها: روش پژوهش حاضر آزمایشی از نوع پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی والدین دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوره اول دارای ناتوانی‌های یادگیری در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ شهرستان اردبیل بود. بدین منظور تعداد ۳۰ والدین دانش‌آموز دارای ناتوانی‌های یادگیری بر حسب ملاک‌های ورود به پژوهش به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل (هر گروه ۱۵ نفر) جایگزین شدند. پس از انجام پیش‌آزمون به وسیله مقیاس ارزیابی انسجام و سازش‌یافتگی خانواده السون، روسل و اسپرینکل و پرسشنامه راهبردهای مقابله‌ای بیلینگز و موس گروه آزمایشی ۸ جلسه (هر هفته دو جلسه) ۷۵ دقیقه‌ای برنامه آموزش مهارت‌های ارتباطی را دریافت کردند. درحالی که گروه کنترل هیچ برنامه مداخله‌ای دریافت نکرد. داده‌های به دست آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS.26 و با روش تحلیل کواریانس چندمتغیری تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که آموزش مهارت‌های ارتباطی موجب تفاوت معنادار بین انسجام/سازمان‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری شده است. به عبارت دیگر اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی در گروه آزمایش توانسته است انسجام/سازمان‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دارای ناتوانی‌های یادگیری را افزایش دهد ($P \leq 0/05$).

نتیجه‌گیری: آموزش مهارت‌های ارتباطی بر انسجام/سازمان‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری تأثیر مثبت دارد. بنابراین، می‌توان گفت که از این برنامه می‌توان برای کمک به والدین و دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری استفاده کرد.

اطلاعات مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۹/۳۰

کلیدواژه‌ها:

مهارت‌های ارتباطی، انسجام / سازش‌یافتگی خانواده، راهبردهای مقابله‌ای، والدین و ناتوانی‌های یادگیری

مقدمه

پردازش داده‌ها وجود دارد. این اختلال عصبی - رشدی اولین بار در سال‌های ابتدایی آموزشی رسمی مشاهده می‌شود و با مشکلات مستمر و اختلال در یادگیری عصبی اولین بار در سال‌های ابتدایی رسمی تحصیلی دیده می‌شود (اولقاء و همکاران^۳، ۲۰۲۱).

1. Learning disorders
2. Okoli, Ogbu, Enyi, Okoli, Wilson & et al
3. Olga, Burenkova, Oksana Yu. Naumova & Elena

ناتوانی یادگیری^۱ به معنای وجود مشکل در یک یا حوزه‌های بیشتری از یادگیری حتی با وجود هوش معمول است (اوکولی و همکاران^۲، ۲۰۲۲). ناتوانی یادگیری به عنوان یکی از شایع‌ترین اختلالات دوران کودکی و نوجوانی به عنوان خانواده‌ای اختلالات یادگیری خاص ذکر شده است که با نقص‌هایی خاص در توانایی فرد در فهم یا

* نویسنده مسئول:

نیلوفر میکائیلی

نشانی: استاد گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

تلفن: ۳۱۵۰۵۶۵۷ (۴۵) ۹۸+

پست الکترونیکی: nmikaeili@uma.ac.ir

ناتوانی‌های یادگیری

خانواده را می‌توان از طریق مؤلفه‌هایی مانند کنش‌ها و واکنش‌های موجود در خانواده، سبک‌های ارتباط و تعاملات بین اعضای خانواده، اضطراب‌ها و منابع استرس، تعارضات، کیفیت زندگی و وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، ارزش‌ها و عقاید، خصوصیات شخصیتی اعضای خانواده، سبک‌های فرزندپروری و ... شرح داد (سوئی و هونگ^{۱۱}، ۲۰۲۱؛ پریکت^{۱۲}، ۲۰۱۸؛ دلالیبرا، پرسا، کولهو و همکاران^{۱۳}، ۲۰۱۵؛ بکوار و بکوار^{۱۴}، ۲۰۱۳؛ سکستون^{۱۵}، ۲۰۱۹). انسجام خانواده که به‌عنوان به‌هم‌پیوستگی اعضای خانواده و تعاملات مناسب، سالم و مثبت میان اعضای خانواده تعریف می‌شود، (گواسی موریرا و تلزر^{۱۶}، ۲۰۱۵)، با بهزیستی فیزیکی، هیجانی و تحصیلی بیش‌تر در بین کودکان و نوجوانان و سطوح پایین‌تر پرخاشگری و افسردگی در آن‌ها همراه می‌باشد (ریب، چان، کانجر و همکاران^{۱۷}، ۲۰۱۵). انسجام خانواده مطابق نظر السون و گورال (۲۰۰۳) به میزان صمیمیت و پیوندها در سطح خانواده به‌عنوان یک کل اشاره دارد؛ بنابراین مطابق این مدل، صمیمیت در خانواده می‌تواند با تقویت الگوهای مناسب تعامل در نهایت سازگاری را افزایش دهد. از طرف دیگر در مدل خانواده‌درمانی ساختاری، برای اشاره به انسجام خانواده به جای پیوند خانواده از مفاهیم با همدیگر بودن و جدایی استفاده می‌شود (السون و گورال، ۲۰۰۳)؛ بدین معنا که یک خانواده ساختاری قادر به ایجاد تعادل بین باهمدیگر بودن و جدایی بر حسب نیازهای موقعیتی خانواده می‌باشد در حالیکه خانواده ناکارآمد قادر به انجام چنین کاری نیست. نتایج مطالعه لیدی، گیورا و تارو^{۱۸} (۲۰۱۰) بیان کرد که سازش‌یافتگی خانواده، بهبودی در توانایی‌های حل مسائل اجتماعی و خودکارآمدی اجتماعی کودک را پیش‌بینی می‌کند.

علاوه بر این، در این راستا راهبردهایی که افراد برای مواجهه با وقایع استرس‌زا استفاده می‌کنند به‌عنوان عوامل انگیزشی، تجربه احساسات

1. Grigorenko, Compton, Fuchs & et.al
2. Sainio, Eklund, Ahonen & Kiuru
3. Waber, Boiselle, Forbes & et.al
4. Graham, Hebert Fishman & et.al
5. Filippello, Buzzai, Messina & et.al
6. Operto, Pastorino, Stellato & et.al
7. Matteucci, Scalone, Tomasetto & et.al
8. Dyson
9. Auriemma, Ding, Zhang & et.al
10. family cohesion
11. Cui & Hong
12. Prickett
13. Delalibera, Presa, Coelho & et.al
14. Becvar & Becvar
15. Sexton
16. Guassi Moreira & Telzer
17. Reeb, Chan, Conger & et.al
18. Leidy, Guerra & Toro

ناتوانی‌های یادگیری به‌عنوان یکی از بحث‌برانگیزترین مؤلفه‌های آموزش و پرورش (گریگورنکو، کامپتون، فوشر و همکاران^۱، ۲۰۱۹) به اختلال در یک یا چند فرآیند اساسی روان‌شناختی مرتبط با فهم یا کاربرد زبان، اشاره دارد که به‌عنوان ناتوانی در گوش دادن، تفکر، حرف زدن، خواندن، نوشتن، هجی کردن یا انجام سنجش ریاضی رخ می‌دهد (هالاها، لوید، کافمن و همکاران، ۲۰۱۱) ناتوانی‌های یادگیری که در ۸ تا ۱۰ درصد دانش‌آموزان به علت‌های مختلف مشاهده می‌شود (ساینیو، الک‌اند، آهون و کیورو^۲، ۲۰۱۹) می‌تواند پیامدهای وسیع‌تری از نقص و ضعف‌های آموزشی داشته باشد (وبر، بوئیسله، فوربس و همکاران^۳، ۲۰۱۹) و ابعاد مختلف زندگی فرد و خانواده از جمله افت تحصیلی و کاهش سلامت روان فرد را متأثر سازد (گراهام، هبرت، فیشرمن، ری و رز^۴، ۲۰۲۰) و بر سلامت روانی فرد و خانواده تأثیر مستقیم دارد و متقابلاً تحت تأثیر آن‌ها قرار می‌گیرد (اصغری نکاح، ۱۳۹۱). این گروه از افراد گاهی علاوه بر مشکلات یادگیری، ممکن است در حوزه‌های مختلف روان‌شناختی و بهداشت روان، دچار مشکلاتی شوند، به طوری‌که کودکان و نوجوانانی که دارای این اختلال هستند در مشکلات روانی بسیار آسیب‌پذیرتر بوده (فیلیپلو، بوزای، مسینا و همکاران^۵، ۲۰۲۰) و از مشکلات عاطفی و کشتی بیشتری رنج می‌برند (اپرتو، پاستورینو، استلاتو و همکاران^۶، ۲۰۲۰). که همین موضوع، آرزوها و امیدهای والدین را به یأس مبدل کرده و کارکردهای روان‌شناختی خانواده را به هم می‌ریزد و این باعث اختلال در کیفیت زندگی مرتبط با بهزیستی روانی کودکان و این وضعیت به طور بالقوه بر کیفیت زندگی و رفاه والدین تأثیر منفی خواهد گذاشت (ماتتوچی، اسکالونی، توماستو و همکاران^۷، ۲۰۱۹). در پژوهشی ثابت شده است که والدین کودکان ناتوان یادگیری، تنش روانی بسیاری از بابت کودکان خود دارند (دایسون^۸، ۲۰۱۷).

وجود کودک مبتلا به ناتوانی یادگیری برای خانواده منبع تنیدگی و استرس بوده و اثرات مخرب و قابل ملاحظه‌ای را بر سازش‌یافتگی / انسجام خانوادگی می‌گذارد. علاوه بر مشکلاتی که اختلالات یادگیری بر خود کودکان درگیر این ناتوانی به‌وجود می‌آورد، این ناتوانی‌ها به وجود آورنده مشکلات روان‌شناختی و هیجانی برای والدین به ویژه مادران این کودکان است (اوریمما، دینگ، ژانگ و همکاران^۹، ۲۰۲۲). یکی از آسیب‌های روانی که والدین این کودکان (به خصوص مادران دارای فرزند با اختلال یادگیری) ممکن است با آن رو به رو می‌شوند، از بین رفتن انسجام / سازش‌یافتگی خانواده^{۱۰} است. بر اساس تحقیقات و ادبیات قبلی، انسجام و سازش‌یافتگی

هستند (زارعی حسین آبادی و امیدیان، ۱۳۹۶). ارتباط از مؤلفه‌های اصلی زندگی اجتماعی است. مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌هایی هستند که به وسیله‌ی آن افراد قادر هستند در تعاملات بین فردی و فرآیند ارتباط شرکت کنند؛ این به معنی فرآیندی است که از طریق آن افراد اطلاعات، افکار و احساسات خود را از طریق تبادل کلامی و غیر کلامی به اشتراک می‌گذارند. (باوزین، سپهوندی، غضنفری، ۱۳۹۷). تأثیر وجود مهارت‌های ارتباطی برای کودکان دارای ناتوانی‌های یادگیری دو چندان می‌باشد، زیرا موفقیت آن‌ها در زندگی اجتماعی و شغلی، مشروط به وجود مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی می‌باشد برنامه آموزش مهارت‌های ارتباطی مداخله‌ای چندمقوله‌ای در راستای افزایش سلامت روان و پیشگیری‌های اختصاصی می‌باشد که به ارتقای سلامت روان کودکان و نوجوانان در بعدهای مختلف ارتباطی کمک می‌کند و یکی از مهم‌ترین برنامه‌های پیشگیرانه در سطح ابتدایی محسوب می‌شود (خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۹۵). نتایج پژوهش باوزین و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد که آموزش توانایی‌های ارتباطی موجب افزایش خودکارآمدی تحصیلی و کاهش ترس اجتماعی در دختران نوجوان با اختلالات افسردگی می‌شود. کایوند، شفیق آبادی و سودانی (۱۳۸۸) در پژوهشی بیان کردند که نمرات پریشانی اجتماعی و خرده مقیاس‌های آن؛ به این معنی که اجتناب و اضطراب اجتماعی و ترس از ارزیابی منفی در دانش‌آموزان نوجوان پسر، در طول ۱۰ جلسه ۷۰ دقیقه‌ای آموزش مهارت‌های ارتباطی به طور معنی‌داری کاهش یافته است. ناتوانایی یادگیری کودک حتی می‌تواند بر عملکرد خانواده تأثیر گذارد، مطالعات نشان می‌دهند والدینی که در محیط خانه با یکدیگر رابطه مؤثرتری دارند و تعاملات‌شان بر اساس تعهد، احساس مسئولیت، اعتماد و صمیمیت استوار می‌باشد، فرزندان‌شان عملکرد تحصیلی بهتری در مدرسه دارند. بالعکس در خانواده‌های سازش نایافته که ارتباطات بین والدین با درگیری و مشاجره همراه می‌باشد، کودکان اضطراب و فشار روانی بیشتری را تجربه می‌کنند و در نهایت، فرایند یادگیری‌شان با مشکلاتی همراه می‌شود (بودوسکی و یون، ۲۰۱۰؛ محمدی فر، کاظمی و زارعی مته کلایی، ۱۳۹۵). گر چه رفتارهای ناکارآمد والدین، ممکن است واکنشی به زندگی کردن با کودک مشکل‌دار در نظر گرفته شوند، اما همچنین می‌توانند نقش

مثبت و منفی، بهزیستی ذهنی، رفتاری و عاطفی افراد را به مخاطره می‌اندازد (افروز، ارجمندنیا و کاکابرایی، ۱۳۹۱). مادران دارای فرزند با اختلال در مقایسه با مادران دارای فرزند با رشد طبیعی، استرس و آسیب روانی بیش‌تری را تحمل می‌کنند. یکی از ویژگی‌هایی که به مادران در مهار استرس کمک می‌کند، راهبردهای مقابله‌ای^۱ است، راهبردهای مقابله‌ای، فرآیند تلاش مستمر برای سازگاری با وضعیت‌ها و موقعیت‌های تنش‌زا یا نامتعادل می‌باشد که سبک‌های مناسب می‌تواند میزان استرس و تنش را کاهش و توانایی مدیریت تنش‌ها را افزایش و رفتارها را بهبود ببخشد (بوزکورت، یوسلا و داز کایا، ۲۰۱۹). افراد در مواقع مقابله با عوامل استرس‌زا ناچار می‌شوند منابع مقابله‌ای خود را استفاده می‌کنند و بر همین قاعده، واکنشی مقابله‌ای را برمی‌گزینند (درتاج و همکاران، ۱۳۹۹). راهبردهای مقابله‌ای به عنوان پاسخ‌های پویا به یک موقعیت ویژه، مانند اختلالات روانی، مشخص می‌شوند، که تلاش می‌شود آثار یک عامل استرس‌زا با جستجوی حمایت اجتماعی؛ و ارزیابی مثبت از وضعیت کاهش یابد (چو و همکاران، ۲۰۲۰). در جهت کنترل و کاهش استرس روانی ناشی از این موقعیت‌های تنش‌زا، لازم است افراد از راهبردهای مقابله‌ای مناسب و مؤثر استفاده کنند (باقری شیخانگش و همکاران، ۱۳۹۹). بر اساس تحقیقات انجام شده والدین کودکان با نیازهای خاص نسبت به والدین عادی در مقابله با شرایط استرس‌زا، از سبک‌های مقابله‌ای متفاوت استفاده می‌کنند (آقاجانی، افروز، نریمانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ ویدیا ساگار و کوشی، ۲۰۱۰). همچنین در رابطه با سبک‌های ارتباطی مطالعات نشان داده است که مادران دارای فرزندان با نیازهای خاص بیش‌تر در معرض استرس هستند و رایج‌ترین سبک‌های ارتباطی آنان سهل‌گیرانه و طردگونه است و سبک‌های ارتباطی قابل قبول کمتری وجود دارد (کاتیچ، مورویچ و کواچیچ، ۲۰۱۷؛ ژنگ و موده، ۲۰۱۵؛ صادقیان، محمدی و شمسایی، ۱۳۹۶؛ هادی‌زاده، ۱۳۹۳).

با مد نظر قرار دادن انواع مشکلات و مسائلی که در نتیجه‌ی وجود ناتوانی‌ها و اختلالات یادگیری در زمینه آموزش و تعلیم و تربیت که متوجه این‌گونه کودکان دارای ناتوانی یادگیری و خانواده‌های آن‌ها می‌باشد، از جمله مداخلاتی که می‌تواند در این زمینه مؤثر واقع شود آموزش مهارت‌های ارتباطی است. بر اساس دسته‌بندی سازمان جهانی بهداشت، مهارت‌های بین فردی و ارتباطی، به مهارت‌های کلامی و غیر کلامی، گوش دادن فعال، مهارت‌های مذاکره، توانایی شروع و پایان دادن یک ارتباط کارآمد، توانایی ابراز وجود یا قاطعیت، مهارت‌های حل تعارضات بین فردی و نظایر آن‌ها مرتبط

1. Coping styles
2. Bozkurt, Uysal & Duzkaya
3. Vidyasagar & Koshy
4. Katkić, Osmančević & Kovačić
5. Zheng & Maude
6. Bodovski & Youn

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل بود. آموزش مهارت‌های ارتباطی به‌عنوان متغیر مستقل، انسجام / سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای متغیرهای وابسته در نظر گرفته شد.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری: جامعه آماری پژوهش حاضر شامل همه والدین دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوره اول دارای ناتوانی‌های یادگیری در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ شهرستان اردبیل بود. از بین جامعه فوق تعداد ۳۰ نفر به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و به‌طور تصادفی در دو گروه، تعداد ۱۵ نفر در گروه آزمایشی و تعداد ۱۵ نفر در گروه کنترل جایگزین شدند. برای تعیین حجم نمونه پژوهش، از قاعده‌ای که گال، بورگ و گال (۲۰۱۴) گزارش کرده‌اند، استفاده شد که طبق آن برای پژوهش‌های آزمایشی و شبه آزمایشی، تعداد ۱۵ نفر برای هر یک از گروه‌های آزمایش و کنترل پیشنهاد شده است. ملاک‌های ورود شامل رضایتمندی و تعهد کتبی برای شرکت در جلسات گروهی و طرح درمان و عدم بیماری روانی شرکت‌کننده‌ها خواهد بود. همچنین ملاک‌های خروج نیز شامل حضور نداشتن حتی در یک جلسه درمان در گروه آزمایش، عدم مشارکت و همکاری و عدم انجام تکالیف در طول جلسات درمانی بود. برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزارهای زیر استفاده شد:

پرسشنامه راهبردهای مقابله‌ای^۱: این مقیاس به وسیله بیلینگز و موس^۲ در سال ۱۹۸۱ طراحی شده است. مقیاس راهبردهای مقابله‌ای، شامل ۳۲ گویه است. بر اساس ارزیابی بیلینگز و موس، از طریق روش تحلیل عوامل، مؤلفه‌های این پرسشنامه شامل: ۵ مؤلفه مرتبط با مقابله متمرکز بر ارزیابی شناختی، ۳ مؤلفه مرتبط به مقابله متمرکز بر حل مسأله، ۱۱ مؤلفه مرتبط به مقابله متمرکز بر هیجان، ۴ مؤلفه مرتبط به مقابله مبتنی بر جلب حمایت اجتماعی و ۹ مؤلفه مرتبط به مقابله متمرکز بر مهار جسمانی یا جسمانی کردن مشکلات می باشد. در مقیاس راهبردهای مقابله‌ای بیلینگز و موس آزمودنی باید به هر کدام از گویه‌ها در یک مقیاس چهار گزینه‌ای شامل؛ همیشه، بیش‌تر اوقات، گاهی و هیچوقت پاسخ دهد. پاسخ‌دهنده براساس گزینه‌ای که بر می‌گزیند بین صفر تا ۳ نمره می‌گیرد. اکزالد^۳ (۲۰۰۴) ضریب اعتبار بازآزمایی کل پرسشنامه را ۰/۷۱ به‌دست آورده است. همچن

1. Lardieri, Blacher & Swanson
2. Gull & Nizami
3. Dyson
4. Herring, Gray, Taffe, Tonge, Sweeney
5. Coping styles questionnaire
6. Billings & Moos
7. Oxlad

علی در بروز مشکلات کودکان ایفا نمایند (لاردری، بلاچر و اسوانسون^۱، ۲۰۰۰). علاوه بر این وجود کودک ناتوان از نظر یادگیری در خانواده می‌تواند بر کل سیستم خانواده اثرگذار بوده، موجب افزایش تنش والدین را شده و منجر به ایجاد رشد عملکرد منفی در خانواده شود (گول و نیزی^۲، ۲۰۱۵). در همین راستا نتایج پژوهش دایسون^۳ (۲۰۱۰) نشان داده است که کودکان ناتوان از نظر یادگیری در معرض طیف گسترده‌ای از اثرات منفی نظیر فشار روانی خانوادگی، اختلاف والدین، بروز واکنش‌های منفی در اعضای خانواده و مشکلات در برقراری روابط با مدرسه قرار دارند. هرینگ گری، تافی، تونگ، سوینی^۴ و همکاران (۲۰۰۶) نیز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که مشکلات هیجانی و رفتاری کودکان ناتوان از نظر یادگیری به طور قابل توجهی با کارآمدی خانوادگی این کودکان در ارتباط می‌باشد.

از آنجا که مهارت‌های ارتباطی مناسب و کارآمد می‌تواند به والدین در محافظت از خود و کودکان در مقابله با آسیب‌های اجتماعی و رسیدن به اهدافشان کمک قابل توجهی داشته باشد و با توجه به پیشینه محدود تحقیقاتی درباره تأثیر آموزش مهارت ارتباطی بر متغیرهای وابسته در والدین دانش‌آموزان نوجوان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری، به خصوص بررسی همزمان این متغیرها که خیلی مورد توجه قرار ننگرفته، ضرورت پژوهش در این زمینه را مشخص می‌سازد. نتایج پژوهش حاضر می‌تواند به پایه‌های تحقیقات مرتبط نزدیک شده و به لحاظ اهمیت کاربردی و با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی و بومی در ایران، راهنمای متخصصان حوزه روان‌شناسی، مشاوره و سازمان آموزش و پرورش در راستای پیشگیری و درمان یا درک دقیق‌تر متغیرهای مرتبط باشد. همچنین از آنجا که به‌طور معمول دختران به خاطر توجه بیش از حد به ارزشیابی اجتماعی ممکن است بیش‌تر دچار اضطراب شده و از حضور در جمع دوری کنند و احساس انسجام و خودکارآمدی پایین‌تری داشته و قادر نباشند راهبردهای مقابله‌ای مناسب را در شرایط دشوار جامعه بکار ببرند، بنابراین مدنظر قرار دادن آموزش مهارت‌های ارتباطی برای تقویت توانمندی‌های ارتباطی دختران و والدین آنان می‌تواند ضرورت دیگر این پژوهش باشد. در این جهت پژوهش حاضر با هدف بررسی این سؤال انجام گردید که آیا آموزش مهارت‌های ارتباطی بر انسجام / سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری تأثیر دارد؟

متوسطه آن ناحیه تعداد دو مدرسه دخترانه به تصادف انتخاب شد. بعد از مراجعه به مدارس انتخاب شده، با هماهنگی با مدیر و مشاور مدارس و با جلب نظر والدین دانش آموزان دارای ناتوانی‌های یادگیری برای شرکت در مطالعه از آن‌ها درخواست شد تا در جلسات آموزش مهارت‌های ارتباطی با محقق همکاری‌های لازم را داشته باشند. به این منظور پس از انتخاب ۳۰ نفر از والدین دانش آموزان دارای ناتوانی‌های یادگیری و جایگزینی آنان به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش (۱۵ نفر) و کنترل (۱۵ نفر)، همه آزمودنی‌ها به پرسشنامه راهبردهای مقابله‌ای و مقیاس ارزیابی انسجام و سازش‌یافتگی خانواده پاسخ دادند. آن‌گاه گروه آزمایش برنامه آموزش مهارت‌های ارتباطی را به صورت گروهی دریافت کردند. برنامه آموزش مهارت‌های ارتباطی استفاده شده در این پژوهش (جدول ۱) بر گرفته از پروتکل (شاه ولی، ۱۳۸۲؛ استوار، ۱۳۸۸) بود. این برنامه آموزشی طی ۸ جلسه ۷۵ دقیقه‌ای به مدت ۴ هفته (هر هفته دو جلسه) در محل مرکز مشاوره تحصیلی مدرسه منتخب شهر اردبیل اجرا گردید و گروه کنترل هیچ مداخله‌ای دریافت نکرد. شیوه ارائه مطالب بیشتر به صورت مشارکتی (بحث گروهی) بود. در پایان برنامه مداخله‌ای، همه آزمودنی‌های دو گروه آزمایشی و کنترل دوباره به آزمون‌های فوق به عنوان پس‌آزمون پاسخ دادند. داده‌های حاصل از این طرح با استفاده از روش‌های آماری و با کمک نرم‌افزار SPSS26 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

1. Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale II
2. Olson, Russell & Sprenkle

ابوالقاسمی و نریمانی (۲۰۰۵) ضریب پایایی را به روش بازآزمایی ۰/۷۸ گزارش کرده‌اند.

در مقیاس ارزیابی انسجام و سازش‌یافتگی خانواده^۱: این مقیاس توسط السون، روسل و اسپرینکل^۲، (۱۹۸۳) ساخته شده و یک مقیاس ۳۰ آیتمی است که کارکرد خانواده را اندازه می‌گیرد. این ابزار از دو مقیاس سازش‌یافتگی و انسجام تشکیل شده است. مقیاس سازش‌یافتگی از ۱۴ آیتم تشکیل شده که میزان سازگاری و سازش‌یافتگی خانواده را در مواقع استرس روشن می‌کند (آلفای ۰/۸۳) و مقیاس انسجام هم از ۱۶ آیتم تشکیل شده که میزان پیوند هیجانی و فردیت در خانواده را تعیین می‌کند (آلفای ۰/۸۰). السون و همکاران (۱۹۸۳) ضریب همسانی درونی خرده مقیاس سازش‌یافتگی را مساوی ۰/۸۱ و خرده مقیاس انسجام را مساوی ۰/۸۰ گزارش کردند که نشان دهنده روایی سازه خوب این مقیاس می‌باشد. در ایران روایی واگرا و همگرای این آزمون از طریق محاسبه ضرایب همبستگی این مقیاس با مقیاس‌های استرس، اضطراب و افسردگی، رضایت از زندگی و بهزیستی روان‌شناختی رضایت بخش بود. ضرایب آلفای خرده مقیاس‌های این مقیاس نیز در دامنه ۰/۵۸ تا ۰/۷۴ به دست آمد (مظاهری، حبیبی و عاشوری، ۱۳۹۲).

روش اجرا: شیوه جمع‌آوری اطلاعات در پژوهش حاضر این‌طور بود که بعد از اخذ مجوز از دانشگاه محقق اردبیلی با کد اخلاق IR.UMA.REC.1402.034، ابتدا به سازمان آموزش و پرورش ناحیه یک استان اردبیل مراجعه و از بین مدارس دخترانه مقطع دوم

جدول ۱. خلاصه جلسات بسته آموزش مهارت ارتباطی (شاه ولی، ۱۳۸۲؛ استوار، ۱۳۸۸)

جلسه	محتوا
اول	تعریف ارتباط، اهمیت مهارت‌های ارتباطی، موانع برقراری ارتباط مؤثر.
دوم	مهارت‌های چهارگانه ارتباط کلامی شامل گفتن، شنیدن، خواندن و نوشتن.
سوم	ارتباط کلامی و مهارت‌های سخن گفتن، مهارت‌های غیر کلامی شامل زبان تن، ژست‌ها و حرکات بدن، تظاهرات چهره‌ای.
چهارم	مهارت‌های ارتباطی شنیدن (گوش دادن فعال)، تفاوت گوش دادن با شنیدن، موانع گوش دادن فعال.
پنجم	چگونگی بیان افکار و احساسات خود و پذیرش احساسات دیگران.
ششم	قاطعیت و ابراز وجود، ویژگی‌های رفتاری قاطعانه و ابراز وجود، تفاوت ابراز وجود و پرخاشگری.
هفتم	مهارت امتناع یا رد یک پیشنهاد، شیوه‌های کلامی و غیر کلامی برای رد کردن.
هشتم	کمرویی و خجالت و غلبه بر آن، جمع‌بندی از جلسات آموزشی و نظرسنجی درباره محتوای آموزشی مهارت‌های ارتباطی.

یافته‌ها

در این پژوهش تعداد ۳۰ والدین دانش آموز دختر دوره متوسطه دوم با میانگین (انحراف معیار $\pm$) سن در گروه آزمایش و کنترل به ترتیب ۴۱/۰۶ (۴/۰۷ $\pm$)؛ ۴۰/۵۳ (۵/۲۰ $\pm$) شرکت داشتند. میانگین (انحراف معیار $\pm$) تعداد فرزندان در گروه آزمایش و کنترل به ترتیب ۲/۴۰

در این پژوهش تعداد ۳۰ والدین دانش آموز دختر دوره متوسطه دوم با میانگین (انحراف معیار $\pm$) سن در گروه آزمایش و کنترل به ترتیب ۴۱/۰۶ (۴/۰۷ $\pm$)؛ ۴۰/۵۳ (۵/۲۰ $\pm$) شرکت داشتند. میانگین (انحراف معیار $\pm$) تعداد فرزندان در گروه آزمایش و کنترل به ترتیب ۲/۴۰

ناتوانی‌های یادگیری

نفر، در مقطع کاردانی ۱ نفر و در مقطع کارشناسی ۱ نفر بودند. میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش در جدول ۲ ارائه شده است.

ترتیب در گروه آزمایش در مقطع سیکل ۷ نفر، در مقطع دیپلم ۵ نفر، در مقطع کاردانی ۲ نفر و در مقطع کارشناسی ۱ نفر، در گروه کنترل نیز فراوانی سطح تحصیلات در مقطع سیکل ۶ نفر، در مقطع دیپلم ۷

جدول ۲. میانگین و انحراف استاندارد انسجام / سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در گروه‌های آزمایش و کنترل

گروه‌ها	متغیرها	پیش آزمون		پس آزمون	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
گروه آزمایش	انسجام / سازش‌یافتگی خانواده	۸۹/۱۳	۱۱/۹۳	۹۸/۰۶	۱۶/۲۵
	راهبردهای مقابله‌ای	۵۱/۰۰	۸/۰۸	۵۶/۷۳	۹/۳۷
گروه کنترل	انسجام / سازش‌یافتگی خانواده	۸۶/۰۰	۱۱/۸۲	۸۸/۹۲	۱۷/۹۸
	راهبردهای مقابله‌ای	۴۶/۳۳	۱۲/۳۷	۴۷/۹۳	۹/۴۶

همچنین آزمون ام باکس برای بررسی ماتریس‌های کوواریانس در دو گروه با سطح معناداری بزرگ‌تر از ۰/۰۵ تأیید شد ($P > ۰/۰۵$). با توجه به اینکه مفروضه‌های نرمال بودن، همگنی واریانس‌های خطا، همگنی شیب رگرسیون بین متغیرهای همپراش با متغیر مستقل و برابر ماتریس‌های واریانس کوواریانس برقرار بودند: از تجزیه و تحلیل کوواریانس چند متغیره به منظور مقایسه میانگین نمرات متغیرهای انسجام / سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در پس‌آزمون استفاده شد.

جدول ۲ میانگین و انحراف معیار پیش‌آزمون و پس‌آزمون متغیر انسجام / سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در گروه آزمایش و کنترل را نشان می‌دهد، میانگین نمرات پیش‌آزمون‌ها در دو گروه تفاوت قابل ملاحظه‌ای ندارند؛ ولی نمرات پس‌آزمون‌ها در گروه آزمایشی بیش‌تر از گروه کنترل است.

جهت بررسی مفروضه‌ی همگنی واریانس‌های خطا از آزمون لوین استفاده شد. چون سطح معناداری آزمون لوین بیش‌تر از خطای مفروض در پژوهش به دست آمد ($P > ۰/۰۵$)، واریانس نمرات برابر می‌باشد، بنابراین مفروضه همگنی واریانس‌ها مورد تأیید است.

جدول ۳. خلاصه نتایج آزمون تحلیل کوواریانس چندمتغیری

ضرب اثر	مقدار آماره	آماره F	Df فرضیه	Df خطا	Sig	مجدور Eta
اثر پیلایی	۰/۵۶	۱۶/۰۵	۲	۲۵	۰/۰۰۰۱	۰/۸۹۹
لامبدای ویلکز	۰/۴۴	۱۶/۰۵	۲	۲۵	۰/۰۰۰۱	۰/۸۹۹
اثر هاتلینگ	۱/۲۸	۱۶/۰۵	۲	۲۵	۰/۰۰۰۱	۰/۸۹۹
بزرگترین ریشه روی	۱/۲۸	۱۶/۰۵	۲	۲۵	۰/۰۰۰۱	۰/۸۹۹

تفاوت معناداری دارند. یعنی ۴۴ درصد واریانس مربوط به اختلاف بین دو گروه ناشی از تأثیر مداخله به کار گرفته شده می‌باشد در ادامه به منظور تعیین تأثیر مداخله بر متغیرهای پژوهش نتایج آزمون در جدول ۴ ارائه شده است.

یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که مقدار لامبدای ویلکز برابر با ۰/۴۴ است ($P < ۰/۰۰۱$) و بیانگر این موضوع است که دو گروه آزمایش و کنترل در متغیرهای انسجام / سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای حداقل در یکی از مؤلفه‌های آن در پس‌آزمون

جدول ۴. آزمون تحلیل کوواریانس جهت بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر انسجام / سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری

منبع تغییرات	متغیر	SS	Df	MS	F	Sig	مجدور Eta
پیش آزمون	انسجام / سازش‌یافتگی خانواده	۱۴۶/۹۳	۱	۱۴۶/۹۳	۲/۴۶	۰/۲۹۹	۰/۱۰۱
	راهبردهای مقابله‌ای	۶۰/۰۵	۱	۶۰/۰۵	۱/۱۹	۰/۳۶۶	۰/۰۷۱
گروه	انسجام / سازش‌یافتگی خانواده	۱۳۲۶/۱۴	۱	۱۳۲۶/۱۴	۴/۲۳	۰/۰۵۰	۰/۵۰۹
	راهبردهای مقابله‌ای	۱۰۴۱/۴۵	۱	۱۰۴۱/۴۵	۱۵/۸۴	۰/۰۰۱	۰/۵۲۴

برای مقایسه دو گروه در هر یک از این متغیرها به عنوان یک متغیر وابسته از آزمون اثرات بین آزمودنی‌ها در متن آزمون تحلیل کواریانس چندمتغیری استفاده شد. نتایج تحلیل کواریانس چندمتغیری نشان داد که تفاوت آماری معنی‌داری بین میانگین نمرات پس آزمون دو گروه آزمایش و کنترل بعد از کنترل اثرات پیش آزمون در متغیرهای انسجام / سازش‌یافتگی خانواده ($F=۴/۲۳$; $P \leq ۰/۰۵$) و راهبردهای مقابله‌ای ($F=۱۵/۸۴$; $P < ۰/۰۰۱$) وجود دارد. بنابراین آموزش مهارت‌های ارتباطی بر انسجام / سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری تأثیر مثبتی داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر انسجام / سازش‌یافتگی خانواده و راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری انجام گرفت.

نتایج پژوهش نشان داد که بین میانگین‌های انسجام / سازش‌یافتگی خانواده در والدین گروه آزمایش و کنترل تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی در گروه آزمایش توانسته است انسجام / سازش‌یافتگی خانواده در والدین دانش‌آموزان دختر دارای ناتوانی‌های یادگیری را افزایش دهد. این نتایج همسو با یافته‌های اوربما، دینگ، ژانگ و همکاران (۲۰۲۲)، هارکونن، برناردی و بوئرترین^۱ (۲۰۱۷)، ماتئوچی، اسکالونی، توماستو و همکاران (۲۰۱۹)، کاوه و کرامتی (۱۳۹۶) و حسن‌پور (۱۳۹۷) می‌باشد. اوربما، دینگ، ژانگ و همکاران، ۲۰۲۲ در پژوهش‌های خود عنوان کرده‌اند که وجود کودک مبتلا به ناتوانی یادگیری برای خانواده منبع تنیدگی و استرس بوده و اثرات مخرب و قابل ملاحظه‌ای را بر سازش‌یافتگی / انسجام خانوادگی می‌گذارد.

در تبیین این نتایج می‌توان گفت که افراد دارای ناتوانی‌های یادگیری علاوه بر مشکلات یادگیری، ممکن است در حوزه‌های مختلف روان‌شناختی و بهداشت روان، دچار مشکلاتی شوند، به طوریکه کودکان و نوجوانانی که دارای این اختلال هستند در مشکلات روانی بسیار آسیب‌پذیرتر بوده (فیلیلو، بوزای، مسینا و همکاران، ۲۰۲۰) و از مشکلات عاطفی و کنشی بیشتری رنج می‌برند (اپرتو، پاستورینو، استلاتو و همکاران، ۲۰۲۰). که همین موضوع، آرزوها و امیدهای والدین را به یأس مبدل کرده و کارکردهای روان‌شناختی خانواده را به هم می‌ریزد و این باعث اختلال در کیفیت زندگی مرتبط با بهزیستی

روانی کودکان و این وضعیت به طور بالقوه بر کیفیت زندگی و رفاه والدین تأثیر منفی خواهد گذاشت (ماتئوچی، اسکالونی، توماستو و همکاران^۲، ۲۰۱۹). یکی از آسیب‌های روانی که والدین این کودکان (به خصوص مادران دارای فرزند با اختلال یادگیری) ممکن است با آن رو به رو می‌شوند، از بین رفتن انسجام / سازش‌یافتگی خانواده است. انسجام خانواده که به‌عنوان به هم پیوستگی اعضای خانواده و تعاملات مناسب، سالم و مثبت میان اعضای خانواده تعریف می‌شود، (گواسی موریرا و تلزر، ۲۰۱۵)، با بهزیستی فیزیکی، هیجانی و تحصیلی بیش‌تر در بین کودکان و نوجوانان و سطوح پایین پرخاشگری و افسردگی در آن‌ها همراه می‌باشد. سازش‌یافتگی خانواده نقش قابل توجهی بر دیدگاه افراد نسبت به خود، خانواده و جامعه دارد و به واسطه آن بر ارتباط، رفتار و سلامت فرد را در زمینه‌های فردی، اجتماعی، خانوادگی، تحصیلی تأثیر می‌گذارد. علاوه بر مشکلاتی که اختلالات یادگیری بر خود کودکان درگیر این ناتوانی به وجود می‌آورد، این ناتوانی‌ها به وجود آورنده مشکلات روان‌شناختی و هیجانی برای والدین به ویژه مادران این کودکان است (اوربما، دینگ، ژانگ و همکاران، ۲۰۲۲). در این راستا آموزش مهارت‌های ارتباطی مناسب و کارآمد می‌تواند به والدین در محافظت از خود و کودکان در مقابله با آسیب‌های اجتماعی و رسیدن به اهدافشان کمک قابل توجهی داشته باشد. ارتباط از مؤلفه‌های اصلی زندگی اجتماعی است. مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌هایی هستند که به وسیله‌ی آن افراد قادر هستند در تعاملات بین فردی و فرآیند ارتباط شرکت کنند؛ این به معنی فرآیندی است که از طریق آن افراد اطلاعات، افکار و احساسات خود را از طریق تبادل کلامی و غیرکلامی به اشتراک می‌گذارند. بنابراین بررسی این سازش‌یافتگی و انسجام‌ها با رویکردی کل‌نگر و یکپارچه می‌تواند در راستای ارزیابی و درمان مؤثر باشد تا به تشخیص بهتر مشکلات مرتبط با کودک در خانواده و به واسطه آن به بهبود وضعیت آموزشی و نیز مشکلات یادگیری دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری کمک قابل ملاحظه‌ای کند.

یافته دیگر پژوهش نشان داد که بین میانگین‌های راهبردهای مقابله‌ای در والدین گروه آزمایش و کنترل تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی در گروه آزمایش توانسته است راهبردهای مقابله‌ای در والدین دانش‌آموزان دختر

1. Härkönen, Bernardi & Boertien
2. Matteucci, Scalone, Tomasetto, Cavrini, & Selleri

ناتوانی‌های یادگیری

بر اساس نتایج مطالعه حاضر می‌توان چنین نتیجه گرفت که افزایش مهارت‌های ارتباطی، می‌تواند باعث افزایش توانایی در مراقبت از طریق تأثیر مثبت بر راهبرد جستجوی حمایت اجتماعی با افزایش تلاش‌هایی برای کسب حمایت عاطفی از دیگران بالاخص انسجام و سازش یافتگی خانواده، افزایش به کارگیری راهبرد مسئولیت‌پذیری، با پذیرش نقش خویش در ایجاد و حل مشکل، افزایش به کارگیری راهبرد حل مسأله برنامه‌ریزی شده، تلاش‌های سنجیده و تحلیل‌گرانه برای حل مشکل و افزایش کاربرد راهبرد ارزیابی مجدد مثبت با تمرکز بر رشد شخصی و یافتن مفهوم مثبت در موقعیت استرس‌زا برای والدین و فرزندان دارای ناتوانی‌ها یادگیری شود. بنابراین، برگزاری کارگاه آموزشی مهارت‌های ارتباطی برای والدین دارای فرزندان با ناتوانی‌های یادگیری باعث جهت افزایش به کارگیری راهبردهای مقابله‌ای مسأله مدار و در نهایت افزایش انسجام و سازش یافتگی خانواده می‌شود. به عبارتی آموزش والدین برای استفاده از راهبردهای هیجانی مثبت مثل راهبردهای مسئله‌محور و هیجان‌محور می‌تواند آنان را مجهز به مهارت‌هایی کند تا با استفاده از این مهارت‌ها کودکان را تشویق کنند تا هیجان‌ات خودشان را به روش‌های سازنده ابراز نمایند، زمینه را برای یادگیری راهبردهای مثبت در کودکان در مواجهه با موقعیت‌های هیجانی به ویژه هیجان‌ات منفی فراهم می‌کنند. به این ترتیب کودکان از نظر انسجام و سازش یافتگی خانواده رشد بهتری خواهند داشت و از بروز مشکلات رفتاری پیشگیری می‌شود. از محدودیت‌های این پژوهش این بود که؛ تمام اطلاعات کسب شده از گزارش مادران بوده است و تصورات مادران در گزارش رفتارهای کودکان می‌تواند جهت و شدت رابطه بین متغیرها را تحت تأثیر قرار دهد؛ جامعه آماری پژوهش تنها مشتمل بر والدین دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم شهرستان اردبیل بود. بنابراین، یافته‌های این پژوهش ممکن است برای همه جمعیت تعمیم‌پذیر نباشد؛ نبود تحصیلات دانشگاهی و احاطه پاسخگویی مناسب نسبت به سؤالات از محدودیت اصلی پژوهش بود؛ در پژوهش حاضر فقط مادران مورد بررسی قرار گرفتند و به دلیل عدم مشارکت پدران در پژوهش امکان مطالعه تفاوت احتمالی والدین در انسجام خانواده و راهبردهای مقابله‌ای و تعامل آن با متغیرهای دیگر وجود نداشت؛ نداشتن برنامه‌های پیگیری در جهت دنبال کردن اثربخشی در طول زمان از جمله محدودیت‌های دیگر بود.

با توجه به محدودیت‌های فوق پیشنهاد می‌شود؛ برگزاری کارگاه‌های آموزشی مختلف در مدارس برای دانش‌آموزان دارای ناتوانی

دارای ناتوانی‌های یادگیری را افزایش دهد. این نتایج همسو با یافته‌های باوزین و همکاران (۱۳۹۷)، متین، اخوان غلامی و احمدی (۱۳۹۸)، پورابراهیم و دنیامالی (۱۴۰۰)، الضوی، الصمدی و گوگازه (۲۰۱۹)، ابراهیمی تازه‌کند، و کیلی و دکانه‌ای فرد (۱۳۹۷)، کیم، کیم و لی^۱ (۲۰۱۷)، کاتیچ، مورویچ و کواچیچ، (۲۰۱۷) می‌باشد. در پژوهشی پورابراهیم و دنیامالی، ۱۴۰۰ نشان دادند، مادرانی که فرزندان آن‌ها ناتوانی یادگیری خاص دارند به احتمال بیش‌تری در استفاده از راهبردهای تنظیم هیجان مشکل دارند و در موقعیت‌های مختلف زندگی نمی‌توانند از راهبردهای سازگارانۀ تنظیم هیجان به منظور تعدیل و مدیریت حالات هیجانی منفی خود استفاده کنند.

در تبیین این نتایج می‌توان گفت که وجود فرزند دارای ناتوانی یادگیری تأثیر بسزایی بر عقاید، باورها، افکار و احساسات والدین این کودکان دارد تا جایی که مادران این کودکان احساسات مختلفی از جمله سردرگمی، تلخی، انکار، افسردگی و ناامیدی بسیاری از عواطف منفی متعددی را تجربه می‌کنند که این خود بر انعطاف‌پذیری، استرس والدین و رفتار سرسختانه مادران این کودکان تأثیر می‌گذارد و در نهایت موجب استرس بیش‌تر والدگری مادران کودکان دارای اختلالات یادگیری نسبت به مادران دانش‌آموزان عادی می‌گردد (کاوه و کرامتی، ۱۳۹۶). از جمله عواملی که می‌تواند عملکرد روانی اعضای خانواده را در قالب تفکر، خلق و خو و رفتار بهبود بخشد و توانایی مقابله با مشکلات عاطفی و روانی را افزایش دهد، راهبردهای مقابله‌ای می‌باشد. راهبردهای مقابله با فشار روانی تلاش‌های رفتاری و شناختی هستند که افراد در راستای سازگاری بهتر با محیط انجام می‌دهند (الضوی، الصمدی و گوگازه، ۲۰۱۹؛ ابراهیمی تازه‌کند، و کیلی و دکانه‌ای فرد، ۱۳۹۷). تأثیر وجود مهارت‌های ارتباطی برای کودکان دارای ناتوانی‌های یادگیری دو چندان می‌باشد، زیرا موفقیت آن‌ها در زندگی اجتماعی و شغلی، مشروط به وجود مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی می‌باشد برنامه آموزش مهارت‌های ارتباطی مداخله‌ای چندمقوله‌ای در راستای افزایش سلامت روان و پیشگیری‌های اختصاصی می‌باشد که به ارتقای سلامت روان کودکان و نوجوانان در بعدها مختلف ارتباطی کمک می‌کند و یکی از مهم‌ترین برنامه‌های پیشگیرانه در سطح ابتدایی محسوب می‌شود (خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۹۵). این مهارت‌ها، فرد را توانمند می‌سازند تا مسئولیت‌های ارتباطی خود را پذیرا باشد و به‌طور مؤثر با نیازها، انتظارات و مشکلات روزمره، به‌ویژه در روابط بین فردی، بدون آسیب‌رساندن به خود و دیگران و به‌گونه‌ای کارآمد روبرو شود.

ناتوانی‌های یادگیری

یادگیری و والدین آنان باعث افزایش انسجام و سازمان‌یافتگی خانواده شده و به کارگیری راهبرد حل‌مسئله برنامه‌ریزی شده را افزایش می‌دهد. پیشنهاد می‌شود در مطالعات بعدی از گزارش معلم و روش‌های دیگر ثبت اطلاعات نیز مانند مشاهده مستقیم مورد استفاده قرار گیرد تا بر غنای ادبیات پژوهشی در این زمینه بیافزاید. پیشنهاد می‌شود نتایج مطالعه به مدارس و سازمان‌های مربوطه گزارش شود تا مشاورین و مسئولین بتوانند با استفاده از نتایج به دست آمده والدین و دانش‌آموزان دارای ناتوانی‌های یادگیری را با شیوه‌های صحیح آموزش‌های روان‌شناختی آشنا سازند تا انسجام خانواده افزایش یافته و راهبردهای مقابله‌ای مورد استفاده آنان بهبود یافته تا موجب پیشرفت تحصیلی و سازگاری هر چه بهتر والدین و دانش‌آموزان دارای ناتوانی‌های یادگیری در جامعه شود. پیشنهاد می‌شود این پژوهش در مدارس پسرانه نیز انجام گیرد تا نتایج با توجه به جنسیت قابل مقایسه باشد.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

اصول اخلاق در این پژوهش تماماً رعایت شده است. شرکت کنندگان مجاز بودند که هر زمان بخواهند از پژوهش خارج شوند. آن‌ها در جریان روند پژوهش بودند و اطلاعات آزمودنی‌ها محرمانه نگهداری شد.

حامی مالی

این پژوهش با حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه محقق اردبیلی انجام گرفته است.

مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در طراحی، اجرا و نگارش همه بخش‌های پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

منابع

آقاجانی، س.، افروز، غ.، نریمانی، م.، غباری‌بناب، ب. و محسن‌پور، ز. (۱۳۹۳). اثر بخش روش آموزشی حل مسئله اجتماعی در ارتقاء تعامل مادر- کودک در مادران آهسته گام. *فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده*، ۴؛ ۵؛ ۷۳۰-۷۱۷.

[DOR:20.1001.1.22516654.1393.4.4.6.1]

ابراهیمی تازه‌کند، فوکیلی، پ و دکانه‌ای فرد، ف. (۱۳۹۷). بررسی اثربخشی زوج درمانی هیجان‌مدار بر راهبردهای مقابله‌ای در زوجین مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره تهران. *فصلنامه علمی پژوهشی علوم روانشناختی*، ۱۷(۶۹)، ۵۹۰-۵۸۱.

[DOR:20.1001.1.17357462.1397.17.69.11.1]

افروز، غ.، ارجمندنیای، ع و کاکابرابی، ک. (۱۳۹۱). رابطه سبک‌های مقابله‌ای و حمایت اجتماعی ادراک شده با مقیاس بهزیستی روانی در بین والدین کودکان استثنایی و عادی شهر کرمانشاه. *فصلنامه افراد استثنایی*، ۲(۷) ۲۷-۱.

https://jpe.atu.ac.ir/article_2147.html

اصغری نکاح، س.م. (۱۳۹۱). چرایی و چگونگی پیشگیری از اختلالات ویژه یادگیری به مثابه معلولیتی پنهان (با تمرکز بر اختلال ویژه خواندن). *دومین همایش پیشگیری از معلولیت‌ها*. سازمان آموزش و پرورش استثنایی. تهران.

<https://profdoc.um.ac.ir/paper-abstract-1038619.html>

باقری شیخانگش، ف.، شباهنگ، ر.، تاج بخش، خ.، حمیده مقدم، ع.، شریفی پور چوکامی، ز و موسوی، س.م. (۱۳۹۹). نقش اضطراب سلامت، حساسیت اضطرابی و تشدید جسمانی حسی در پیش‌بینی اضطراب کووید-۱۹ دانشجویان. *مطالعات روان‌شناختی*، ۱۶(۴)، ۹۱-۷۷.

باززین، ف.، سپهوندی، م.، و غضنفری، ف. (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر خود کارآمدی تحصیلی و ترس اجتماعی در دختران نوجوان افسرده. *نشریه روان‌پرستاری*، ۶(۳)، ۲۴-۱۷.

<http://ijpn.ir/article-1-1044-fa.html>

پورابراهیم، ت.، دنیاامالی، ا. (۱۴۰۰). مقایسه استرس والدگری، هیجانات منفی و راهبردهای تنظیم شناختی هیجان در مادران کودکان با و بدون ناتوانی‌های یادگیری. *فصلنامه ناتوانی‌های یادگیری*، ۱۰(۴)، ۷-۲۸.

[DOI: 10.22098/JLD.2021.6962.1742]

حسن‌پور، م. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر تقویت قابلیت‌های پایه هیجان کارکردی بر رفع ناتوانی‌های یادگیری دانش‌آموزان. *چهارمین همایش ملی روان‌شناسی تربیتی شناختی*.

<https://civilica.com/doc/I040493>

خدایاری‌فرد، م.، اکبری زردخانه، س.، غباری‌بناب، ب.، شکوهی یکتا، محسن.، افروز، غلامعلی.، فقیهی، علی‌نقی.، طهماسب کاظمی، بهروز و زندی، سعید (۱۳۹۵). اثربخشی برنامه تعاملی مهارت‌های ارتباطی مبتنی بر آموزه‌های دینی بر دینداری دانشجویان: مطالعه مقدماتی. *پژوهش‌نامه روان‌شناسی اسلامی*، ۲(۲)، ۳۱-۹. [DOI:10.22108/ppls.2019.112822.1519]

- Aghajani, S., Afrooz, G. A., Narimani, M., GhojariBonab, M. B., & Mohsenpur, Z. (2015). The Effectiveness of Social Problem Solving Training on Mother-Child Interaction among Mothers with Slow Paced Children. *Family Counseling and Psychotherapy*, 4(4), 691-717. [DOI:10.1177/1054773817749724]
- Alzoubi, F. A., Al-Smadi, A. M., & Gougazeh, Y. M. (2019). Coping Strategies Used by Syrian Refugees in Jordan. *Clinical Nursing Research*, 28(4), 396-421. [DOI:10.1177/1054773817749724]
- Asghari Nekah, S. M. (2013). *Why and how to prevent learning disabilities as a hidden disability (focusing on reading disabilities)*. Paper presented at the The second conference on the prevention of disabilities. Exceptional Education Organization., Tehran. (Persian). <https://profdoc.um.ac.ir/paper-abstract-1038619.html>
- Auriemma, D. L., Ding, Y., Zhang, C., Rabinowitz, M., Shen, Y., & Lantier-Galatas, K. (2022). Parenting Stress in Parents of Children with Learning Disabilities: Effects of Cognitions and Coping Styles. *Learning Disabilities Research & Practice*, 37(1), 51-63. [DOI: 10.1111/ldrp.12265]
- Bagheri Sheykhgafshe, F., Shabahang, R., Tajbakhsh, K., Hamideh Moghadam, A., Sharifipour Choukani, Z., & Mousavi, S. M. (2021). Role of Health Anxiety, Anxiety Sensitivity, and Somatosensory Amplification in Predicting of Students' COVID-19 Anxiety. *Journal of Psychological Studies*, 16(4), 77-91. [DOI:10.22051/psy.2021.31286.2225]
- Bakshshipour R. A., Mahmood Alilou M, Irani S. The Comparison of Personality Traits, Personality Disorders, and Problem-solving Strategies in Self-introduced Addicts and Normal Population. *IJPCP* 2008; 14 (3) :289-297. <http://ijpcp.iuums.ac.ir/article-1-571-fa.html>
- Becvar, D. S., & Becvar, R. J. (2013). *Family therapy: A systemic integration*: Pearson Education Boston, MA. <https://phd-cs.colorado.edu>
- Billings, A.G., & Moos, R.H. (1981). The role of coping responses and social resources in attenuating the stress of life events. *Journal of Behavioral Medicine*, 4,139-157. [DOI:10.1007/bf00844267]
- Billings, A. G., & Moos, R. H. (1984). Coping, stress, and social resources among adults with unipolar depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(4), 877-891. [DOI: 10.1037//0022-3514.46.4.877]
- Bodovski, K., & Youn, M. J. (2010). Love, discipline and elementary school achievement: The role of family emotional climate. *Social Science Research*, 39(4), 585-595. [DOI: 10.1016/j.ssresearch.2010.03.008]
- Bozkurt, G., Uysal, G., & Duzkaya, D. S. (2019). Examination of care burden and stress coping styles of parents of children with autism spectrum disorder. *Journal of pediatric nursing*, 47, 142-147.
- Chew H. Q., Wei, C. K., Vasoo, S. Chua, C. H., & Sim, K. (2020). Narrative synthesis of psychological and coping responses towards emerging infectious disease outbreaks in the general population: practical considerations for the COVID-19 pandemic. *Singapore Med J.*, 61(7): 350-356. [DOI:10.11622/smedj.2020046]
- درتاج، ف.، دانش پایه، م.، حسونند، ف و موسوی، س.ع. (۱۳۹۹). ساخت و اعتباریابی پرسشنامه سبک‌های مقابله‌ای در رویارویی با اپیدمی کرونا. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*. ۱۶(۵۵)، ۱۳۷-۱۵۵. [DOI:10.22054/jep.2020.52469.3002]
- زارعی حسین آبادی، م.، و امیدیان، م. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر اضطراب اجتماعی نوجوانان پسر کم توان ذهنی. *فصلنامه روان‌شناسی افراد استثنایی دانشگاه علامه طباطبائی*، ۷(۲۶)، ۱۰۷-۸۹. [DOI:10.22054/jpe.2017.4671.1164]
- شاه ولی، م. (۱۳۸۲). بررسی کارکردهای مهارت‌های ارتباطی غیر کلامی و گوش دادن مؤثر در تحقق وظایف و بهبود روابط انسانی در سازمان. *علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۳۹، ۴۶-۲۹.
- صادقیان، ع.، محمدی، ز و شمسایی، ف. (۱۳۹۶). ارتباط استرس با الگوهای ارتباطی مادران کودکان عقب مانده ذهنی آموزش پذیر. *مجله مراقبت پرستاری و مامایی ابن‌سینا*. ۲۵ (۳): ۶۴-۵۷. <http://nmj.umsha.ac.ir/article-1-1669-fa.html>
- کاو، م و کرامتی، ه. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش تاب‌آوری بر استرس والدینی، رضایت زناشویی و تاب‌آوری والدین کودکان مبتلا به ناتوانی یادگیری. *مجله ناتوانی‌های یادگیری*، ۳(۳)، ۶-۶۹. [DOI:10.22098/jld.2017.520]
- کایوند، ف.، شفیع آبادی، ع.، سودانی، م. (۱۳۸۸). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر اضطراب اجتماعی دانش‌آموزان پسر سال اول متوسطه ناحیه ۴ آموزش و پرورش شهر اهواز. *مجله دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)*، ۴۲، ۲۴-۱.
- متین، ح.، اخوان غلامی، م و احمدی، ص. (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش تنظیم هیجان بر تعامل والد-کودک مادران دارای فرزند با ناتوانی یادگیری. *فصلنامه ناتوانی‌های یادگیری*، ۱(۱)، ۷۰-۸۹. [DOI: 10.22098/jld.2018.709]
- محمدی فر، م.ع.، کاظمی، س و زارعی مته کلایی، ا. (۱۳۹۵). نقش عملکرد خانواده و خودکارآمدی در سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان. *روانشناسی مدرسه*، ۵(۴)، ۱۱۷-۱۳۱. [DOI:10.22098/jsp.2017.515]
- مظاهری، م.ع.، حبیبی، م.، و عاشوری، ا. (۱۳۹۲). ویژگی‌های روانسنجی نسخه فارسی مقیاس انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده (IV-FACES). *مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران*، ۱۹(۴)، ۳۱۴-۳۲۵.

References

Abolghasemi A. & M. Narimani (2005), *Psychological Tests*, Tabriz: Bagherezvan Publication, [Persian].

- Cui, M., & Hong, P. J. F. R. (2021). COVID-19 and Mental Health of Young Adult Children in China: Economic Impact, Family Dynamics, and Resilience. [DOI: 10.1111/fare.12573]
- Delalibera, M., Presa, J., Coelho, A., Barbosa, A., Franco, M. H. P. J. C., & Coletiva, S. (2015). Family dynamics during the grieving process: a systematic literature review. 20, 1119-1134. [DOI: 10.1177/01925168274284]
- Dortaj, F., Danesh-Paye, D., Hasanvand, F., Mosavi, A. (2020/1399). Development and validation of a coping style questionnaire in the face of the Corona epidemic. *Quarterly of Educational Psychology*, 16(56): 133-155. (Persian). [DOI:10.22054/jep.2020.52469.3002]
- Dyson, L. (2010). Unanticipated effects of children with learning disabilities on their families. *Learning Disability Quarterly*, 33(1), 43-55. [DOI: 10.1177/073194871003300104]
- Ebrahimi Tazekand F, Vakili P, Dokaneifard F. (2018). The effectiveness of Emotionally Focused Couple Therapy on Coping Strategies in Couples Referred to Tehran Counseling Centers. *Journal of Psychological Science*. 17(69), 581-590. [DOR:20.1001.1.17357462.1397.17.69.11.1]
- Filippello, P., Buzzai, C., Messina, G., Mafodda, A. V., & Sorrenti, L. (2020). School refusal in students with low academic performances and specific learning disorder. The role of self-esteem and perceived parental psychological control. *International Journal of Disability, Development and Education*, 67(6), 592-607. [DOI:10.1080/1034912X.2019.1626006]
- Graham, S., Hebert, M., Fishman, E., Ray, A. B., & Rouse, A. G. J. J. o. l. d. (2020). Do children classified with specific language impairment have a learning disability in writing? A meta-analysis. 53(4), 292-310. [DOI:10.1177/0022219420917338]
- Grigorenko, E. L., Compton, D. L., Fuchs, L. S., Wagner, R. K., Willcutt, E. G., & Fletcher, J. M. J. A. P. (2019). Understanding, educating, and supporting children with specific learning disabilities: 50 years of science and practice. [DOI: 10.1037/amp0000452]
- Gull, M., & Nizami, N. (2015). Comparative study of hope and psychological well-being among the parents of physically and intellectually disabled children. *International Journal of Modern Social Sciences*, 4(2), 143-152. [DOI:10.15804/tner.19.56.2.23]
- Guassi Moreira, J.F., & Telzer, E.H. (2015). Changes in family cohesion and links to depression during the college transition. *Journal of Adolescence*, 43, 72–82. [DOI:10.1016/j.adolescence.2015.05.012]
- Halahan, d. P., Lloyd, J., Kauffman, J., Weiss, M., & Martinez, E. J. T. b. H. A. (2011). Learning disabilities (basics, features, and effective teaching. <https://www.amazon.com/Learning-Disabilities-Foundations-Characteristics-Effective/dp/0205388671>
- Härkönen, J., Bernardi, F., & Boertien, D. J. E. j. o. p. R. e. d. d. (2017). Family dynamics and child outcomes: An overview of research and open questions. 33(2), 163. [DOI: 10.1007/s10680-017-9424-6]
- Hassanpour, M. (2018). *Investigating the effect of strengthening the basic capabilities of functional emotion on eliminating students' learning disabilities*. (Master .(Sanabad Institute of Higher Education, Mashhad [In Persian]. <https://civilica.com/doc/1040493/>
- Herring, S., Gray, K., Taffe, J., Tonge, B., Sweeney, D., & Einfeld, S. (2006). Behaviour and emotional problems in toddlers with pervasive developmental disorders and developmental delay: associations with parental mental health and family functioning. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(12), 874-882.
- Kakabaraei, K., Arjmandnia, A. A., & Afrooz, G. A. (2012). The Relationship between Coping Strategies and Perceived Social Support and Mental Well-being Scales in Parents with Exceptional and Normal Children in Kermanshah, in 2010. *Psychology of Exceptional Individuals*, 2(7), 1-26. https://jpe.atu.ac.ir/article_2147.html
- Katkić, L.O., Morović, M.L., & Kovačić, E. (2017). Parenting stress and a sense of competence in mothers of children with and without developmental disabilities. *Hrvatska Revija za Rehabilitacijska Istraživanja*, 53, 63-76. <https://hrcak.srce.hr/file/285820>
- Kaveh, M., & Keramati, H. (2017). The impact of resilience fostering program on parenting stress, marital satisfaction and resiliency of children with learning disability. *Journal of Learning Disabilities*, 6(3), 69-91. [DOI:10.22098/jld.2017.520]
- Kim, B., Kim, E., & Lee, S. M. (2017). Examining longitudinal relationship among effort reward imbalance, coping strategies and academic burnout in Korean middle school students. *School Psychology International*, 38, 628–646. [DOI:10.1177/0143034317723685]
- Khodayarifard, M., GhobariBonab, B., Shokouhi Yekta, M., TahmasbKazemi, B., Faghihi, A., Azarbayejani, M., AkbariZardkhaneh, S., Afrooz, G., Bagheri, K., Manteghi, M., Ayatollahi, H., Hashemi, Z., Shahabi, R., Fatemi, S. M., Gavahi, A., Nourbakhsh, Y., Fartash, S., ShojaeiZand, A., Farzad, V. A., Vaezi, S. J., Ghorbani vanajami, M., zandi, S., sajjadi Anari, S., & Alavinezhad, S. (2019). Religiosity Interactional Program for University Students: Development and Validation. *Positive Psychology Research*, 4(4), 69-84. [DOI:10.22108/pppls.2019.112822.1519]
- Lardieri, L. A., Blacher, J., & Swanson, H. L. (2000). Sibling relationships and parent stress in families of children with and without learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 23(2), 105-116. [DOI:10.2307/1511140]
- Leidy, M. S., Guerra, N.G. & Toro, R. I. (2010). Positive Parenting, Family Cohesion, and Child Social Competence among Immigrant Latino Families. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 252–260. [DOI: 10.1037/a0019407]

- Matin, h., Akhavan Gholami, M., Ahmadi, A. (2018). The effectiveness of emotion regulation teaching on the parent-child interaction and those mothers that have learning disabilities children. *Journal of Learning Disabilities*, 8 (1), 70-89. (Persian) [DOI: 10.22098/jld.2018.709]
- Matteucci, M. C., Scalone, L., Tomasetto, C., Cavrini, G., & Selleri, P. (2019). Health-related quality of life and psychological wellbeing of children with Specific Learning Disorders and their mothers. *Research in Developmental Disabilities*, 87, 43-53. [DOI: 10.1016/j.ridd.2019.02.003]
- Mazaheri, M.A., Habibi, M., & Ashori, A. Psychometric Properties of Persian Version of the Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales (FACES-IV). *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 19(4), 314- 325. (Persian)
- Mohammadyfar, M. A., Kazemi, S., & Zarei Matekoliaee, E. (2017). The role of students' family function and self-efficacy in social adjustment. *Journal of School Psychology*, 5(4), 117-13. (Persian) [DOI:10.22098/jsp.2017.515]
- Moos RH, Schaefer JA. (1993). Coping resources and processes: Current concept and measures. In Goldberger L & Brezitz S (Eds.), *Handbook of Stress*: 234-257.
- Okoli, M. L., Ogbu, C. E., Enyi, C. O., Okoli, I. C., Wilson, R. E., & Kirby, R. S. (2022). Sociodemographic and socioeconomic correlates of learning disability in preterm children in the United States. *BMC Public Health*, 22(1), 1-9. [DOI: 10.1186/s12889-022-12592-4]
- Olga V. Burenkova, Oksana Yu. Naumova & Elena L. Grigorenko. (2021). Stress in the onset and aggravation of learning disabilities, *Developmental Review*, 61, 96-104. [DOI:10.1016/j.dr.2021.100968]
- Olson, D.H., & Gorall, D.M. (2003). *Circumplex model of marital & family systems*. In F. Walsh (Ed. (Normal family processes) 3rd ed., pp. 514-547). New York: Guilford Press.
- Olson, D.H., Russell, C.S., & Sprenkle, D.H. (1983). Circumplex Model of marital and family systems: VI. Theoretical update. *Family Process*, 83, 69-83. [DOI: 10.1111/j.1545-5300.1983.00069.x.]
- Operto, F. F., Pastorino, G. M. G., Stellato, M., Morcaldi, L., Vetri, L., Carotenuto, M., & Coppola, G. (2020). Facial emotion recognition in children and adolescents with specific learning disorder. *Brain Sciences*, 10(8), 473. [DOI: 10.3390/brainsci10080473]
- Oxlad M.; L. Miller-Lewis & T. D. Wade (2004), *The Measurement of Coping Responses: Validity of the Billings and Moos Coping Checklist*, *J. Psychosom Res*, 57(5): 84-477. [Doi:10.1016/j.jpsychores.2004.02.018]
- Porebrahim, T., Duniyali, E. (2021). Comparison the parenting stress, negative emotions and cognitive emotion regulation strategies among mothers of children with and without learning disability. *Journal of Learning Disabilities*, 10(4), 160-166. (Persian). [DOI: 10.22098/JLD.2021.6962.1742]
- Prickett, K. C. J. J. o. f. i. (2018). Nonstandard work schedules, family dynamics, and mother-child interactions during early childhood. 39(4), 985-1007. [DOI: 10.1177/019251399020001001]
- Reeb, B.T., Chan, S.Y.S., Conger, K.J., Martin, M.J., Hollis, N.D., Serido, J., & Russell, S.T. (2015). Prospective effects of family cohesion on alcohol-related problems in adolescence: Similarities and differences by race/ethnicity. *Journal of Youth and Adolescence*, 44, 10, 1941-1953. [DOI: 10.1007/s10964-014-0250-4]
- Sadeghian E, Mohammadi Z, Shamsaei F. The relationship between stress and mothers communication patterns of educable mentally retarded children. *Avicenna J Nurs Midwifery Care* 2017; 25 (3) :57-64 <http://nmj.umsha.ac.ir/article-1-1669-fa.html>
- Sainio, P. J., Eklund, K. M., Ahonen, T. P., & Kiuru, N. H. J. J. o. l. d. (2019). The role of learning difficulties in adolescents' academic emotions and academic achievement. 0022219419841567. [DOI: 10.1177/0022219419841567]
- Sexton, T. L. (2019). Functional family therapy: An evidence-based, family-focused, and systemic approach for working with adolescents and their families. [DOI:10.1037/0000101-011]
- Vidyasagar, N., & Koshy, S. (2016). Stress and coping in mothers of autistic children. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 36(2), 245-248.
- Waber, D. P., Boisselle, E. C., Forbes, P. W., Girard, J. M., & Sideridis, G. D. J. J. o. l. d. (2019). Quality of life in children and adolescents with learning problems: Development and validation of the ld/qol15 scale. 52(2), 146-157. [DOI: 10.1177/0022219418775119]
- Zare, H., Abdolazadeh, H., & Baradaran, M. (2018/1397). Measuring scales in cognitive psychology. First Edition. Tehran. Avizheh. (Persian).. [DOI:10.22054/jpe.2017.4671.1164]
- Zheng, Y., Maude, S. P., Brotherson, M. J., Summers, J. A., Palmer, S. B., & Erwin, E. J. (2015). Foundations for self-Determination perceived and promoted by families of young children with disabilities in China. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 50(1), 109-122. <https://www.jstor.org/stable/24827505>